

Georgiani, ანუ ქართველები ლათინურ წყაროებში
Georgiani, or the Georgians in Latin Sources

მამუკა წურწუმია
Mamuka Tsurtsunia

ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: წმინდა მიწა, ბაზელის გზაგანი, *Georgiani*, *Iorzani*, ჯორჯანი
Keywords: *Holy Land*, *Basel Roll*, *Georgiani*, *Iorzani*, *dzorzani*

საქართველოსა და ქართველების უცხოური სახელწოდებები (ალოეთნონიმები), როგორც წესი, განსხვავდება საკუთრივ ქართული თვითსახელწოდებისაგან (ავტოეთნონიმისაგან). ამ ფაქტის გამო, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ყოველი უცხოური სახელწოდების გამოვლენასა თუ მათი პირველად გამოყენების დადასტურებას. ამ მხრივ საინტერესოა საკითხი, თუ როგორ მოიხსენიებდნენ ქართველებს შუა საუკუნეების ლათინური წყაროები.

1993 წელს გამოცემულ კრებულში *საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია* გ. გელაშვილი, მ. მაგალობლიშვილი და გ. პაიჭაძე მიუთითებენ, რომ საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი სახელწოდებები *გეორგია* და *გეორგიენ* ლათინურ დოკუმენტურ მასალაში XIII საუკუნის 20-40-იან წლებში დასტურდება და მოჰყავთ აკრას ეპისკოპოსის ჟაკ დე ვიტრის, ფრანგი რაინდის დე ბუას, რომის პაპების ონორე III-ისა და გრიგოლ IX-ის, პლანო კარპინისა და ვილემ რუბრუკისის, ჯოზეფ დე კანის და სხვათა მოწმობები [გელაშვილი, მაგალობლიშვილი, პაიჭაძე 1993: 294-297]. ამავე დროს, ავტორები იმასაც უშვებენ, რომ „ამ ტერმინების წარმოშობა ალბათ უფრო ადრინდელ ხანას მიეკუთვნება, ვიდრე ისინი დაფიქსირდნენ XIII ს. წერილობით ძეგლებში [გელაშვილი, მაგალობლიშვილი, პაიჭაძე 1993: 297].

თავის დროზე, გ. ჯაფარიძემ სავსებით მართებულად მიუთითა, რომ სახელწოდება *Georgiani* გვხვდება უფრო ადრეც, XII საუკუნის პირველი ნახევრის ლათინურ წყაროებში, წმინდა საფლავის კანტორის ანსელუსის წერილებსა და ბენედიქტელი ბერის ორდერიკ ვიტალისის „საეკლესიო ისტორიაში“ [ჯაფარიძე 2007: 173].

ამავე ნაშრომში ავტორმა მოიხმო უფრო ადრეული და მეტად საინტერესო ლათინური დოკუმენტი: „პალესტინასთან დაკავშირებული ლათინური წყაროებიდან, რომლებშიც მოხსენიებულია ქართველები, ყველაზე ადრეულია უცნობი ავტორის მიერ, დაახლოებით 808 წ. შედგენილი *Commemoratorium des casis Dei vel Monasteriis* მოხსენება უფლის სახლების და მონასტრების შესახებ“, სადაც „აღნიშნულია, რომ ზეთისხილის მთაზე იმ დროს სენაკებში, ბერძნების, სირიელების, სომხებისა და ლათინების გარდა, იყო ოთხი ქართველი/*Georgiani*, ხოლო გეთსიმანიაში ბერძენ და სირიელ განდევილებთან ერთად ცხოვრობდა ერთი ქართველი/*Georgianus*“ [ჯაფარიძე 2007: 171-172]. აქვე გ. ჯაფარიძემ დასვა საკითხი კვლევის მეთოდოლოგიისა და ამ დროს საჭირო სიფრთხილის შესახებ: „ბერძნულიდან თუ ლათინურიდან თანამედროვე ევროპულ ენებზე პილიგრიმული ლიტერატურის თარგმანებში იშვიათი არ არის ქართველების აღმნიშვნელი სხვადასხვა სახელის შეცვლა ტერმინით, რომელიც ამჟამად ყველაზე მეტად არის გავრცელებული (მაგ., ინგლ. *Georgians*)... ამის გამო, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სასურველია ნათარგმნი ძეგლის ორიგინალის გათვალისწინება“ [ჯაფარიძე 2007: 171, შენ. 2]. როგორც მის მიერვე მოწოდებული კვლევის მეთოდოლოგია მოითხოვდა, გ. ჯაფარიძე არ დაკმაყოფილდა დოკუმენტის მხოლოდ ჯ. უილკინსონისეული თარგმანით, სადაც ბუნებრივია იერუსალიმის შემოგარენში მყოფი ქართველი განდევილები ინგლისურად მოხსენიებული იყვნენ როგორც *Geor-*

gian,¹ და მიმართა ძეგლის ლათინურ გამოცემას ტიტუს ტობლერისა და ოგიუსტ მოლინიეს ავტორობით. აქ კი 302-ე გვერდზე ვკითხულობთ: “In Sancto monte Oliveti... Inclusi, qui sedent per cellulas, eorum, qui Greca lingua psallent, xi, Georgiani iv, Syriani vi, Armeni ii, Latini v, qui Sarracenicam lingua psallit i... ad summam scalam in Gethsemane inclusi iii, Grecus & Syrus & Georgianus” [Tobler, Molinier 1879: 302]. შედეგად, მკვლევარმა ლოგიკური დასკვნა გააკეთა: „თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ლათინური *Georgiani*-დან (მხ. *georgianus*) წარმოდგა ქართველისა და საქართველოს აღმნიშვნელი ტერმინები მრავალ ევროპულ ენაში (ინგლ. *Georgian* და *Georgia*, ფრანგ. *Georgien* და *Georgie*, გერმ. *Georgier* და *Georgien* და სხვ.), *Commemoratorium* უაღრესად საინტერესოა, როგორც ქრისტიანული ლათინური მწერლობის ყველაზე ადრეული ძეგლი, რომელშიც პალესტინაში მყოფ ქართველებს ეწოდებათ *Georgiani* და, ამდენად, უაღრესად მნიშვნელოვანია ამ ტერმინის გავრცელების ადრეული თარიღის მოსაზრებლად“ [Tobler, Molinier 1879: 172].

ვინ წარმოიდგენდა, რომ XIX საუკუნის ეს ორი ცნობილი ევროპელი ორიენტალისტი და ისტორიკოსი თვითნებურად შეასწორებდა დოკუმენტის ტექსტს, რაც ამ უნებლიე შეცდომის მიზეზი გახდებოდა. საქმე ისაა, რომ აქ დამოწმებულ ლათინურ დოკუმენტში, ე.წ. ბაზელის გრაგნილში არ გვხვდება *Georgiani* თუ *Georgianus*, არამედ დედანი ასე გამოიყურება: „...ზეთისხილის წმინდა მთაზე... თავიანთ სენაკებში განცალკევებით მცხოვრები განდეგილები (*inclusi*): ბერძნულ ენაზე გალობს ფსალმუნებს 11; ქართველები (*Iorzani*) 4; სირიელები 6; სომხები 2; ლათინები 5; სარკინოზთა (არაბულ) ენაზე გალობს ფსალმუნებს 1... გეთსიმანიის საფეხურების თავზე 3 განდეგილი: ბერძენი და სირიელი და ქართველი (*Iorzanus*)“.²

საერთოდ, აღსანიშნავია, რომ ბაზელის გრაგნილის გამოცემების ბედი თავიდანვე ცოტა უცნაურად წარიმართა, რამაც შემდგომი შეცდომები წარმოშვა. საბუთი კლასიციისტი ფრანც გერლახის (1793-1876) მიერ უნდა იყოს აღმოჩენილი XIX საუკუნეში, როდესაც ის ბაზელის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკარი იყო [McCormick 2011: 121]. 1865 წელს ჯოვანი ბატისტა დე როსიმ პირველად გამოაქვეყნა ეს დოკუმენტი [De Rossi 1865: 81-88]. დე როსის პუბლიკაციაში ქართველები სწორად, დედნის შესაბამისად არიან მოხსენიებულნი: “In sancto monte Oliveti... inclusi qui sedent per cellulas, eorum qui greca lingua psallent XI, Iorzani III, Syriaci VI, Armeni II, Latini V, qui saracina lingua psallet I... ad summam scalam in Gethsaemani inclusi III, Grecus et Syrus et Iorzanus” [De Rossi 1865: 84]. 1874 წელს ტიტუს ტობლერმა ახალი პუბლიკაცია განახორციელა [Tobler 1874: 77-84]. აქ მან თავს უფლება მისცა ტექსტში ცვლილებები შეეტანა და *Iorzani*-ისა და *Iorzanus*-ის ნაცვლად მათი შესატყვისი *georgiani* და *georgianus* ჩაესვა: “In sancto monte Oliveti... Inclusi, qui sedent per cellulas, eorum, qui graeca lingua psallent, XI, georgiani III, syriani VI,

¹ “...on the holy Mount of Olives: ...Hermits living in cells holding offices in the Greek language 11; in Georgian 4; in Syriac 6; in Armenian 2; in Latin 5; in the Saracen tongue one... at the top of the steps in Gethsemane 3 hermits, a Greek, a Syrian and a Georgian” [Wilkinson 1977: 137].

² “...in sancto Oliveti... inclusi qui sedent per cellulas eorum: qui Greca lingua psallent xi; Iorzani iii; Syriani vi; Armeni ii; Latini v; qui Saracina lingua psallet i... ad summam scalam in Gethsaemani, inclusi iii, Grecus et Syrus et Iorzanus” [McCormick 2011: 204, 206].

armeni II, latini V, qui sarracenicam lingua psallit I... ad summam scalam in Gethsemane inclusi III, graecus et syrus et georgianus” [Tobler 1874: 79]. თუმცა, ტობლერი ერთგვარად შეიძლება გავამართლოთ იმ ფაქტით, რომ მან ამ გამოცემაშივე დაბეჭდა ბაზელის უნივერსიტეტის მთავარი ბიბლიოთეკარის ლუდვიგ ზიბერის მიერ საგანგებოდ მომზადებული დოკუმენტის დიპლომატიკური ასლი [Tobler 1874: 364-368] თავისი კომენტარებითურთ [Tobler 1874: 368-392], სადაც დედანი სწორადაა მოცემული: “In sct monte oliueti... inclusi qui sedent per cellolas eorum qui greca lingua psallent .. XI, Jorzani .. IIII, syriani .. VI, armeni .. II, latini .. V. qui saracina lingua psallit I... ad suma scalam in gethsemani inclusi III, graecus & syrus & iorzanus” [Tobler 1874: 365]. ისიც უნდა ითქვას, რომ ტობლერი მკითხველს აფრთხილებდა თავისი თამამი თარგმანის გამო და უთითებდა ზიბერის დედანთან გადამონმების აუცილებლობას [Tobler 1874: 363]. 1879 წელს კი ოგიუსტ მოლინიემ ხელახლა გამოაქვეყნა ტობლერის რედაქცია უმნიშვნელო შესწორებებით [Tobler, Molinier 1879: 301-305], თუმცა სამწუხაროდ არ დაბეჭდა ზიბერის ნაშრომი, რამაც შედარებისა და გადამონმების საშუალება მოუსპო შემდგომ მკვლევრებს, რომლებიც, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, სწორედ ამ გამოცემას იყენებდნენ. როგორც ბაზელის გრაგნილის უახლესი კრიტიკული გამოცემის ავტორი მ. მაკორმიკი აღნიშნავს, ამ ოთხი რედაქციიდან არცერთი არ არის შეცდომებისაგან თავისუფალი,¹ ხოლო ტობლერისა და მოლინიეს გამოცემას მოურიდებლად უწოდებს ყველაზე ცუდს (“the worst of all the editions”) [McCormick 2011: XV, შენ. 3].

დავუბრუნდეთ დოკუმენტს და ვნახოთ რა დამატებითი ინფორმაციის მონოდება შეუძლია მას. შარლემანის დაინტერესებამ წმინდა მიწით, მისმა საყოველთაოდ ცნობილმა ქველმოქმედებამ და იერუსალიმის საპატრიარქოს სურვილმა მიეღო ფულადი დახმარება, საფუძველი ჩაუყარა საკმაოდ ინტენსიურ მიმოსვლას დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის. შარლემანმა კარგი ურთიერთობა დაამყარა აბასიანთა ხალიფა ჰარუნ არ-რაშიდთან და ფართო საქმიანობა გააჩალა წმინდა მიწაზე.² როგორც ეინჰარდი მოგვითხრობს შარლემანის შესახებ, „ის მეტად ზრუნავდა ღარიბებზე და უანგარო ქველმოქმედებას ეწეოდა, რასაც ბერძნები „მონყალებას“ (*eleimosinam*) უწოდებენ. ამას არა მხოლოდ სამშობლოსა და საკუთარ სამეფოში აკეთებდა, არამედ ზღვისგადაღმა სირიასა და ეგვიპტეშიც, ისევე როგორც აფრიკაში, იერუსალიმში, ალექსანდრიაში და კართაგენში, როდესაც შეიძლო, რომ ქრისტიანები იქ სიღარიბეში ცხოვრობდნენ. მან შეიბრალა გაჭირვებაში მყოფნი და ხშირად უგზავნიდა ფულს. სწორედ ამ მიზნით ის ეძებდა ზღვისიქითა მეფეების მეგობრობას, რომ მათი ხელისუფლების ქვეშ მყოფ ქრისტიანებს ცოტაოდენი შვება და ნუგეში მაინც ეგრძნოთ“ [Einhard 1911: 31-32].

სწორედ ამ ხანებში, დაახლ. 808 წელს, შარლემანის მიერ გაგზავნილი მისიის წევრის მიერ წმინდა მიწაზეა შედგენილი *Breue commemoratorium de illis casis Dei*-ს სახელით ცნობილი ბაზელის გრაგნილი, რომელშიც სამი დოკუმენტია გაერთიანებული – „წმინდა ქალაქ იერუსალიმში და მის გარშემო

¹ ვრცლად, *Commemoratorium*-ის გამომცემლების შეცდომებზე იხ. McCormick 2011: 122-123.

² VIII-IX სს. მიჯნაზე შარლემანსა და ჰარუნ არ-რაშიდის შორის ელჩობების შესახებ, ისევე როგორც ფრანკების სამეფო კარის ურთიერთობაზე იერუსალიმის საპატრიარქოსთან იხ. Runciman 1935: 607-614.

არსებული უფლის სახლების ანუ მონასტრების ჩამონათვალი“ (*Breue commemoratorii de illis casis Dei uel monasteriis qui sunt in sancta ciuitate Hierusalem uel in circuitu eius*), „აღთქმულ მიწაზე იერუსალიმის გარეთ არსებული მონასტრების ჩანაწერი“ (*Memoria de illis monasteriis quae sunt in extremis Hierusalem in terra promissionis*) და „პატრიარქის წლიური ხარჯები მღვდლებზე, დიაკვნებზე, ბერებზე, სასულიერო პირებსა და ეკლესიის მთელ სამწყსოზე“ (*Dispensa patriarchae inter presbiteris, diaconibus, monachis, clericis et omne congregatione ecclesiae per unum] annum*) [McCormick 2011: XX, 127-128]. ეს საბუთი IX საუკუნეში აღმოსავლელი ქრისტიანების დახმარებაზე თხოვნის საპასუხოდ არის შედგენილი. მასში საკმაოდ დეტალურადაა აღწერილი წმინდა მიწის ეკლესია-მონასტრები, იქ მყოფი სასულიერო პირები და იერუსალიმის პატრიარქის ხარჯები, რათა კაროლინგების სამეფო კარს ზუსტი წარმოდგენა ჰქონოდა მის მიერ განეული ქველმოქმედების მასშტაბსა და ხასიათზე.

Commematorium-ში ცალ-ცალკე, მათი მშობლიური ენების მიხედვით არიან ჩამოთვლილი წმინდა მიწაზე მყოფი განდევილები. საბუთის მიხედვით, IX საუკუნის დამდეგს წმინდა მიწაზე განდევილთა შორის ქართველებს, ლათინებთან ერთად, ბერძნებისა და სირიელების შემდეგ მესამე ადგილი ეკავათ და 14%-ს შეადგენდნენ [McCormick 2011: 56-57]. რა თქმა უნდა, ეს მონაცემები ზედმინევენით ზუსტი ვერ იქნება და გარკვეული ცდომილება დასაშვებია, თუმცა ზოგად წარმოდგენას მაინც იძლევა იმ დროს წმინდა მიწაზე არსებული ვითარების შესახებ. მეტიც, მ. მაკკორმიკი სანდოდ მიიჩნევს ამ მონაცემებს და რადგან საბუთში ეროვნებების მიხედვით მხოლოდ განდევილები არიან გამოყოფილნი, ავრცელებს მათ იერუსალიმის მთელ ქრისტიანულ თემზე; შედეგად, მკვლევარი ასკვნის, რომ წმინდა ქალაქის ქრისტიანი მონღესების დაახლ. მეშვიდედი ქართულად მეტყველებდა [McCormick 2011: 58].¹

როგორც ვნახეთ, საბუთში ქართველები ორგან მოიხსენიებიან, როგორც *Iorzani* და *Iorzanus*. მ. მაკკორმიკის მიხედვით, ეს ტერმინი ჰიპერურბანიზმის შედეგად მიიღება, როდესაც პროტორომანულად მოსაუბრეებს *dz* ესმით როგორც *i*. შარლემანის ელჩებმა ასე გაიგონეს და ჩანერეს *ჯორზანი* (*dzorzani*), რაც შეესაბამება *ჯურზანს*, საქართველოს სახელწოდებას არაბულად. შარლემანის ელჩობა მემორანდუმის შედგენის დროს რომ არაბულად მოსაუბრეებს ეყრდნობოდა, ამის დადგენა ეჭვიმითხანლად შეიძლება მანუსკრიპტში მოყვანილი სახელწოდებებით, რომლებიც კლასიკური ბერძნული და ლათინური სახელების ნაცვლად არაბულ ფორმებს იყენებს [McCormick 2011: 140-141]. თუ გავითვალისწინებთ, რომ *ჯურზანის* პარალელური ფორმაა *ჯურჯანი*, რომელიც გვხვდება აგათანგელოსის „ისტორიის“ არაბულ ვარიანტში (X ს.) და ალ-იაკუბის „ისტორიაში“ (IX-X სს. მიჯნა) (ჯაფარიძე 1993: 126-127), კიდევ ერთხელ ცხადი გახდება, რომ სახელწოდება

¹ შ. გოიტინი საერთოდ თვლიდა, რომ შესაძლებელი იყო განდევილების შესახებ მონაცემების გავრცობა იერუსალიმის მთელ ქრისტიანულ მოსახლეობაზე [Goitein 1986: 326]. მ. მაკკორმიკი სკეპტიკურად უყურებს ასეთ მიდგომას და სამართლიანად თვლის, რომ შეუძლებელია იმ ეპოქაში ქალაქში მცხოვრებ ლათინთა რიცხვი აჭარბებდეს სომეხი ქრისტიანებისას [McCormick 2011: 56].

Georgia ლათინურ ენაში არაბულიდანაა შესული და არაბული სახელწოდების ევროპულად ტრანსფორმაციის შედეგია [ჯაფარიძე 2007: 174-175].

რაც შეეხება დასმულ საკითხს – თუ როდის უწოდეს *Georgiani* ქართველებს შუა საუკუნეების ლათინურ წყაროებში, ჩვენს ხელთ არსებული ინფორმაციით, ყველაზე ადრე ეს ტერმინი გვხვდება ანსელუსთან, ორდერიკ ვიტალისთან და ჰოსპიტალიერთა ორდენის ერთ საბუთში. მოკლედ მიმოვიხილოთ ისინი.

წმინდა მიწიდან პარიზის ღვთისმშობლის ტაძრისათვის გაგზავნილ თავის პირველ წერილში ანსელუსი დავით აღმაშენებელს მოიხსენიებს როგორც *David, rex Georgianorum* [ავალიშვილი 1929: 32], ქართველ დედათა მონასტერს – *congregationem sanctimonialium Georgianorum* [ავალიშვილი 1929: 32], მეორე წერილში ქართველთა პატრიარქს როგორც *patriarcha... Georgianorum* (ავალიშვილი 1929: 33), ხოლო ქართველთა მეფეს – *rex... Georgianorum* [ავალიშვილი 1929: 34]. არცერთი ეს წერილი დათარიღებული არ არის.¹ პარიზის ღვთისმშობლის ტაძრის ლიტურგიკული წიგნებიდან ჩანს, რომ ანსელუსის ჯვარი ნოტრ-დამში 1 აგვისტოს, კვირა დღეს დაასვენეს. XVIII საუკუნეში აბატმა ლებეფმა გამოითვალა, რომ 1 აგვისტო 1109 წლის კვირა დღეზე მოდიოდა და ამის მიხედვით დაათარიღა ეს მოვლენა. ამის შემდეგ ყველა, ვისაც შეეხება ჰქონდა ანსელუსის წერილებთან, 1109 წლით ათარიღებდა ჯვრის ჩამოსვლას და მგზავრობის დროის გათვალისწინებით, 1108 წლით – წერილს [Bautier 1971: 388-389]. მათ კვალდაკვალ, 1108 წლით ათარიღებდა ანსელუსის წერილს ზ. ავალიშვილიც (ავალიშვილი 1929: 25-26, 28, 34). მაგრამ ფრანგმა მკვლევარმა ჟ. ბოუტიემ დაადგინა, რომ 1 აგვისტო კვირა დღე იყო 1115 და 1120 წლებშიც, შესაბამისად, მხოლოდ ეს ფაქტი დათარიღების საშუალებას არ იძლეოდა. გადამწყვეტი აღმოჩნდა იმ პირთა დადგენა, ვისაც ანსელუსი იხსენიებს თავის წერილში. ანსელუსის ადრესატებია პარიზის ეპისკოპოსი გ., ვისაც ადრე აიგივებდნენ გალონთან (პარიზის ეპისკოპოსი 1104-16 წლებში), მაგრამ ის შეიძლება ყოფილიყო გერბერტიც (1116-24), და მისი მემკვიდრე გიომიცი. თავისი წერილის დასაწყისში ანსელუსი მიმართავს არქიდიაკვან რ.-ს. არქიდიაკვანი რენო უტყუარად ჩანს 1094-1119 წლებში, მისი მონაცვლე ტიბო კი 1122 წლის დასაწყისიდან იხსენიება. ასე, რომ წერილი 1122 წელს ვერ გაცდებდა. მასში ასევე იხსენიება იერუსალიმის პატრიარქი ვარმუნდი (1118-28) ანუ წერილი დაწერილია 1118-22 წლებში. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 1 აგვისტო კვირას ემთხვევა 1120 წელს, დავადგენთ, რომ ჯვარი პარიზში 1120 წელს ჩამოვიდა. ამას ანსელუსის სიტყვებიც ადასტურებს, რომელიც თავის წერილში იხსენებს, რომ 24 წელია, რაც დატოვა პარიზი და თავისი საძმო, რაც იმ შემთხვევაში იქნებოდა შესაძლებელი, თუკი ანსელუსი 1096 წელს გაყვებოდა ჯვაროსანთა პირველ ტალღას [Bautier 1971: 389-391]. ამდენად, დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ანსელუსის პირველი წერილი 1120 წელსაა დაწერილი, მეორე წერილი კი 1121 წელს უნდა იყოს გაგზავნილი [Bautier 1971: 392].

¹ ანსელუსის წერილების დათარიღების შესახებ ვრცლად იხ. ნურნუშია 2012: 173-176.

როგორც უკვე ითქვა, ორდერიკ ვიტალისი თავისი ქრონიკის *Historia Ecclesiastica XI* ნიგნში იხსენიებს დავით IV აღმაშენებელს როგორც *Dauid Georgiensis regis* [Chibnall 1978: 122-123]. როგორც ორდერიკის თხზულების გამომცემელმა მარჯორი ჩიბნოლმა დაადგინა, *Historia Ecclesiastica*-ს XI-XIII ნიგნები დაწერილია 1136-41 წლებში, უმთავრესად კი 1136-37 წლებში [Chibnall 1978: XVIII]. ამრიგად, ეს მოწმობა XII საუკუნის 30-იან წლებს მიეკუთვნება.

კიდევ ერთ XII საუკუნის საბუთში, წმინდა მინაზე ჰოსპიტალიერთა ორდენის მიმართ გაცემულ შეწირულობაში, ასხენებენ ქართველებს გეორგიელეზად: აქ გვხვდებიან „ძმები იოსები და იოანე, საბა ქართველის შვილები“ (*Josephum et Johannem fratres germanos, filios Saba Georgii*) (Mayer 2010: 286). საბუთი მხოლოდ პირობითად იყო 1160 წლით დათარიღებული, ახლა კი ჩემ მიერ არის გადათარიღებული [Tsursumia 2022: 21]. ის თავისთავში ორ დოკუმენტს მოიცავს – ერთია ქართველი ძმების შეწირულობა ჰოსპიტლისადმი, მეორე კი, უფრო ადრეული, ბალდუინ II-ის სიგელი მათი მამის საბას მიმართ („რომელიც ბალდუინ მეორემ იერუსალიმის ფრანკთა მეფემ მისცა და დაუმტკიცა ბეჭდით საბას, მათ ზემოხსენებულ მამას სოფელი არა და ეკლესია ზემოხსენებულ ჯეჰამში, და მთელი მათი საკუთრება მდინარის გაღმა და გამოღმა“). ბალდუინის სიგელი მისი მეფობის პირველ წლებში, დატყვევებამდე უნდა იყოს გაცემული.¹ სავარაუდოა, რომ ეს მოხდა გამეფებისთანავე, 1118 წლის 14 აპრილს, როდესაც ბალდუინ II-მ „სამეფოს ყველა დიდებული შეკრიბა სოლომონის სასახლეში, დაუმტკიცა თითოეულს თავისი ბენეფიციუმი, მიიღო მათგან ერთგულებისა და მორჩილების ფიცი და ყოველი მათგანი პატივისცემით გაისტუმრა უკან“ [Edgington 2007: 872-873]. სწორედ ამ დროს უნდა მიეღო საბა ქართველს სამეფო ბეჭდით დამტკიცებული მოწმობა მის სამფლობელოზე.

გამოდის, რომ შუა საუკუნეების ლათინურ წყაროებში ქართველები როგორც გეორგიელები ყველაზე ადრე გვხვდებიან ანსელუსის 1120 წლის წერილში და ბალდუინ II-ის მიერ საბას მიმართ 1118-31 წლებში (უფრო 1118 წ.) გაცემულ სიგელში. ამ უკანასკნელის თარიღი, ცხადია, შედარებით ჰიპოთეტურია, თუმცა, ახალი გარემოებების გამოვლენამდე, ის რჩება როგორც ქართულ-ლათინური კონტაქტების ერთ-ერთი უადრესი (თუ ყველაზე ადრეული არა) მოწმობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ავალიშვილი, ზ. (1929). ჯვაროსანთა დროიდან, პარიზი: „საქართველო“ გელაშვილი გ., მგალობლიშვილი მ., პაიჭაძე გ. (1993). საქართველოს და ქართველების აღმნიშვნელი ტერმინები ევროპულ ენებში. კრ. საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია, თბილისი: „მეცნიერება“

¹ ბალდუინ II-ის მეფობა პირობითად სამად შეიძლება დავყოთ: I პერიოდი მოიცავს 1118-23 წლებს, II პერიოდი ტყვეობა 1123 წ. 18 აპრილიდან 1124 წ. 29 აგვისტომდე, და III პერიოდი – 1124-31 წლები.

- ნურნუშია, მ. (2012). ყივჩაღთა საკითხისათვის XII საუკუნის დასაწყისის ქართულ პოლიტიკაში. „თსუ საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები“, 6
- ჯაფარიძე გ. (1993). ქართველებისა და საქართველოს არაბული სახელწოდებები. კრ. საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია, თბილისი: „მეცნიერება“
- ჯაფარიძე გ. (2007). Georgiani, ანუ როგორ უწოდებდნენ ლათინები ქართველებს პალესტინაში IX-XIII საუკუნეებში. კრ. თამარ გამსახურდია 70. თბილისი: „საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია“
- Bautier, G. (1971). L’envoi de la relique de la Vraie Croix à Notre-Dame de Paris en 1120. “Bibliothèque de l’école des chartes,” 129
- Chibnall, M. (1978). The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis. Vol. 6. Oxford: “Clarendon Press”
- Edgington, S. B. (2007). Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*: History of the Journey to Jerusalem. Oxford: “Oxford University Press”
- Einhard (1911). *Vita Karoli Magni*. Hannoverae: “Impensis bibliopolii Hahniani”
- Goitein, S. D. (1986). Al-Kuds (Jerusalem). The Encyclopedia of Islam. New ed. Vol. 5. Leiden: “Brill”
- Mayer, H. E. (2010). Die Urkunden der lateinischen Könige von Jerusalem. T. I. Hannover: “Hahnsche Buchhandlung”
- McCormick, M. (2011) *Charlemagne’s Survey of the Holy Land: Wealth, Personnel, and Buildings of a Mediterranean Church between Antiquity and the Middle Ages*. Washington: “Dumbarton Oaks”
- De Rossi, G. B. (1865). Un documento inedito sui luoghi santi di Gerusalemme e della Palestina. “Bullettino di archeologia cristiana,” 3
- Runciman, S. (1935). Charlemagne and Palestine. “The English Historical Review,” 50/200
- Tobler, T. (1874). *Descriptiones Terrae Sanctae ex saeculo VIII, IX, XII et XV*. Leipzig: “J. C. Hinrichs”
- Tobler, T. et Molinier, A. (1879). *Itinera Hierosolymitana et descriptiones Terrae Sanctae bellis sacris anteriora*. I. Genevae: “J.-G. Fick”
- Tsurtsunia, M. (2022). A Georgian Monk – Steward of a Crusader King: Georgian-Frankish Relations in the Twelfth Century. “Crusades,” 21
- Wilkinson J. (1977). *Jerusalem Pilgrims before the Crusades*. Warminster: “Aris & Phillips”

The present paper discusses the question of when Georgians were referred as *Georgiani* in medieval Latin sources. It is established that in the Basel roll known as the *Breue commemoratorium de illis casis Dei*, compiled in c. 808 in the Holy Land by a member of the mission sent by Charlemagne, the Georgians are not referred to as such. The term first appears in the letter from Ansell, in the chronicle of Orderic Vitalis, and in the charter of the Hospitallers.

In his first letter sent from the Holy Land to the Paris, Ansell mentions David the Builder as *David, rex Georgianorum*, Georgian nunnery as *congregationem sanctimonialium Georgianorum*, and in the second letter – Georgian Patriarch as *patriarcha Georgianorum*, and the King of the Georgians as *rex Georgianorum*. The first letter of Ansell was written in 1120, and the second must have been sent in 1121.

Orderic Vitalis mentions David IV the Builder in Book XI of his *Historia Ecclesiastica* as *Dauid Georgiensis regis*. Books XI-XIII of the *Historia Ecclesiastica*

were written in 1136-41, mainly in 1136-37. Thus, this evidence belongs to the 30s of the 12th century.

In another 12th century document, in the donation to the Order of Hospitallers in the Holy Land, the term *Georgian* is used: Here we find “brothers Joseph and John, the sons of Saba the Georgian” (*Josephum et Johannem fratres germanos, filios Saba Georgii*). The document that actually includes two documents in itself – one is the donation of Joseph and John to the Hospitallers, and the other is the deed of Baldwin II handed to Saba. Baldwin’s charter must have been issued in the first years of Baldwin’s reign, before his captivity. It is most likely that this happened when Baldwin ascended the throne, on April 14, 1118, when “all the nobles of the kingdom were called together in the palace of King Solomon, and he granted each his fief, receiving fealty and an oath of allegiance from them, and sending each back home with honour.” It must have been at this time that Saba the Georgian received the charter under the royal seal concerning his property.

It turns out that in medieval Latin sources the term *Georgians* first appears in Ansell’s letter of 1120 and in the deed issued by Baldwin II to Saba in 1118-31 (even more so in 1118). The date of the latter is obviously relatively hypothetical, however, until new circumstances emerge, it remains one of the earliest, if not the earliest, evidence of Georgian-Latin contacts.